

Antoni Czacharowski (1931–2015)

Antoni Czacharowski urodził się w dniu 11 czerwca 1931 roku w Czarnym Błocie, powiat Toruń¹; jego rodzice, Franciszek i Anna z domu Krawczewicz, posiadali gospodarstwo rolne. Antoni Czacharowski miał czwórkę rodzeństwa, jednego brata i trzy siostry: Franciszka, Krystynę, Jadwigę i Teresę. W 1938 roku rozpoczął naukę w szkole podstawowej w pobliskim Cegielniku; w czasie okupacji kontynuował naukę w szkole niemieckiej najpierw w Cegielniku, a później aż do szóstej klasy w Toruniu. Po wojnie zdał egzamin wstępny do Państwowej Koedukacyjnej Szkoły Ogólnokształcącej im. Tadeusza Kościuszki w Toruniu, w 1946 roku przeniósł się do V Męskiego Gimnazjum Miejskiego, a w 1948 roku, po jego rozwiązaniu, został przydzielony do I Państwowego Liceum Ogólnokształcącego im. Mikołaja Kopernika. W tej ostatniej szkole w 1951 roku złożył egzamin maturalny i rozpoczął studia historyczne na Wydziale Humanistycznym Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu. W czasie studiów od 1952 roku należał do Zrzeszenia Studentów Polskich oraz Towarzystwa Przyjaźni Polsko-Radzieckiej (dalej: TPPR); w latach 1953–1954 pełnił funkcję przewodniczącego Koła TPPR na Wydziale Humanistycznym UMK. Uczęszczał na seminaria profesorów Karola Górskiego (historia ziem pomorskich), Bronisława Włodarskiego (historia Polski do połowy XV wieku), Mariana Gumowskiego (numizmatyka) oraz krótko też Ryszarda Mienickiego (archiwistyka). Planował napisanie pracy magisterskiej na seminarium K. Górskiego, ale uniemożliwiły to szykany władz politycznych, które zakazały profesorowi Górskiemu wykładania i nauczania studentów. W tej sytuacji ostatecznie Antoni Czacharowski napisał rozprawę magisterską pt. *Walka o ziemię łęborską i bytowską w latach 1454–1525* na seminarium Bronisława Włodarskiego. Po obronie i zdaniu w dniu 24 czerwca 1955 roku egzaminu magisterskiego z wynikiem bardzo dobrym uzyskał dyplom ukończenia studiów wyższych – historii.

¹ Por. bardzo rzetelnie opracowane biogramy-nekrologi: R. Czaja, Antoni Czacharowski (1931–2015), badacz dziejów Pomorza i miast, ZH 81, 2016, z. 1, s. 168–171 oraz K. Kopiński, Profesor Antoni Czacharowski (1931–2015), historyk, wybitny dydaktyk, prorektor UMK, Rocznik Toruński 42, 2015, s. 299–308. Autor niniejszego opracowania zapoznał się z trzema teczkami dotyczącymi prof. Antoniego Czacharowskiego, przechowywanymi w Archiwum Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu, pierwsza z teczek (sygn. K–103N/7) zawiera akta osobowe, dwie pozostałe dokumentację z przeprowadzonego przewodu doktorskiego oraz postępowania habilitacyjnego. Niemal wszelkie dane osobowe dotyczące Antoniego Czacharowskiego przytoczone w tym opracowaniu opierają się na aktach osobowych, które jednak nie posiadają numeracji stron, z tego względu pomijam w poniższym omówieniu odwoływanie się do wymienionejeczki o wymienionej sygnaturze.

Na podstawie skierowania do pracy został w dniu 1 lipca 1955 roku zatrudniony jako asystent przy Katedrze Historii Polski do XV wieku. W 1957 roku otworzył przewód doktorski (kandydacki). Jeszcze przed obroną pracy doktorskiej opublikował artykuły dotyczące sporu o ziemię łęborską i bytowską w latach 1455–1526²; ponadto wydał drukiem w 1957 roku kopiariusz klasztoru norbertanek w Żukowie³. W tym czasie zaczął także przygotowywać do druku niemieckojęzyczną *Księgę żołdu* z okresu wojny trzynastoletniej⁴. W 1960 roku obronił rozprawę doktorską napisaną pod kierunkiem Bronisława Włodarskiego pt. *Uposażenie klasztoru norbertanek w Żukowie od połowy XIII do połowy XV wieku* i w dniu 30 listopada Rada Naukowa Wydziału Humanistycznego UMK nadała mu stopień doktora nauk humanistycznych⁵. Recenzentem rozprawy doktorskiej byli profesorowie Karol Górski oraz Gerard Labuda. Ten ostatni w recenzji podkreślał sumienność w badaniach; zwracał jednak uwagę na to, że pod względem metodologicznym rozprawa nawiązywała do dotychczasowych wzorców. 1 marca 1961 roku A. Czacharowski został zatrudniony na stanowisku adiunkta. W podoktorskich badaniach naukowych skoncentrował się na dziejach Nowej Marchii; w 1964 roku uzyskał stypendium naukowe na pobyt badawczy na Uniwersytecie Humboldta w Berlinie.

Na podstawie przygotowanej rozprawy habilitacyjnej pt. *Społeczne i polityczne siły w walce o Nową Marchię w latach 1319–1373, ze szczególnym uwzględnieniem roli możnowładztwa nowomarchijskiego*, opublikowanej w 1968 roku, w dniu 20 czerwca 1967 roku Rada Wydziału Humanistycznego nadała Antoniemu Czacharowskiemu stopień doktora habilitowanego. W 1968 roku został zatrudniony na stanowisku docenta. Dziewięć lat później, 6 stycznia 1977 roku Rada Państwa nadała mu tytuł naukowy profesora nadzwyczajnego nauk humanistycznych, a od 1991 roku był zatrudniony na stanowisku profesora zwyczajnego w pełnym wymiarze godzin do 30 czerwca 2000 roku. Później jeszcze przez kilka lat, w niepełnym wymiarze godzin, wygłaszał na Wydziale Humanistycznym UMK wykłady w języku niemieckim.

Był niezwykle oddanym dydaktykiem; prowadził przez wiele lat na bardzo wysokim poziomie lektorat z łaciny średniowiecznej oraz zajęcia ze wstępu do badań historycznych, nauk pomocniczych historii, edytorstwa źródeł historycznych,

² Por. niżej przypis 3. Wszystkie publikacje Antoniego Czacharowskiego zostały wymienione w dwóch bibliografiach: K. Maj, Spis publikacji profesora Antoniego Czacharowskiego, w: *Studia nad dziejami miast i mieszczaństwa w średniowieczu: studia ofiarowane profesorowi Antoniemu Czacharowskiemu w sześćdziesiątą piątą rocznicę urodzin i czterdziestolecie pracy naukowej*, red. R. Czaja, J. Tandecki, Toruń 1996, s. 7–17 oraz A. Biedrzycki, Bibliografia publikacji profesora Antoniego Czacharowskiego za lata 1996–2007, ZH 81, 2016, z. 1, s. 173–176.

³ A. Czacharowski, Spór o ziemię łęborską i bytowską w latach 1455–1526 (na marginesie pracy W. Kostusia: Władztwo Polski nad Łęborkiem i Bytowem), RH 21, 1953–1954, s. 304–313; tenże, Kopiariusz klasztoru norbertanek w Żukowie, cz. I, ZH 23, 1957, z. 4, s. 63–96.

⁴ Edycja ta ukazała się jednak dopiero pod koniec lat sześćdziesiątych, chociaż była wcześniej udostępniana badaczom. np. prof. M. Biskupowi. *Księga żołdu Związku Pruskiego z okresu wojny trzynastoletniej*, wyd. A. Czacharowski, Toruń 1969 [Fontes TNT 61].

⁵ Rozprawa ta w nieco zmienionej formie, po uwzględnieniu uwag recenzentów, została opublikowana w 1963 roku: A. Czacharowski, *Uposażenie i organizacja klasztoru norbertanek w Żukowie od XIII do połowy XV wieku*, Łódź 1963 [Roczniki TNT 68].

a przede wszystkim wykłady i ćwiczenia z historii Polski oraz seminaria magisterskie. W całej swojej karierze wypromował dwustu magistrów, dziewięciu doktorów, jedenaście razy był recenzentem w przewodach doktorskich i habilitacyjnych oraz postępowaniach profesorskich. Pod jego kierunkiem rozprawy doktorskie napisali m.in. Józef Śliwiński, Janusz Tandecki, Roman Czaja, Wiesław Sieradzan, Wiesława Kwiatkowska oraz Sławomir Józwiak; ponadto pod jego kierunkiem przygotowali prace magisterskie m.in.: Grzegorz Białuński, Waldemar Rozynkowski, Krzysztof Kopiński oraz piszący te słowa. W latach 1994–1996 kierował studium doktoranckim.

W okresie przedsolidarnościowym i później dał się poznać jako aktywny działacz Związku Nauczycielstwa Polskiego (dalej: ZNP), do którego należał od 1955 roku. W latach 1966–1969 członek Prezydium ZOZ ZNP przy UMK, a następnie delegat na X i XI Krajowy Zjazd ZNP, jak również delegat na VII Kongres Związków Zawodowych; był też członkiem Rady Zakładowej ZNP i Komisji ds. Kształcenia Nauczycieli przy Zarządzie Głównym ZNP.

Był też ważnym organizatorem i administratorem badań naukowych. W latach 1979–2001 pełnił funkcję kierownika Zakładu Historii Średniowiecznej, w okresie od listopada 1973 do końca 1975 roku – prodziekana, a od 1 września 1978 do 31 sierpnia 1981 roku – dziekana Wydziału Historycznego. W czasach „Solidarności” Antoni Czacharowski jako dziekan Wydziału Humanistycznego został wciągnięty w wir ówczesnych wydarzeń politycznych. 28 listopada 1980 roku na mocy rozporządzenia rektora UMK wszedł w skład zespołu, którego zadaniem miało być spełnienie żądań studentów, postulujących likwidację indoktrynacji w ramach „podstawy nauk politycznych”⁶; w lutym 1981 roku, w związku z przygotowaniami do ogólnopolskiego strajku studenckiego, profesorowie Antoni Czacharowski i Wiesław Lang zredagowali z ramienia senatu UMK uchwałę, w której władze uniwersyteckie wsparły postulaty studentów: *Popieramy słuszne postulaty studentów dotyczące autonomii wyższych uczelni*⁷. A. Czacharowski przewodniczył posiedzeniu senatu UMK, obradującego w poszerzonym składzie, po odwołaniu rektora i prorektorów w sierpniu 1982 roku. 24 sierpnia 1982 roku został mianowany prorektorem do spraw ogólnych, spośród kandydatów przedłożonych przez nowo mianowanego rektora, prof. Jana Kopcewicza, jednego z dotychczasowych prorektorów⁸.

Już w końcu lat siedemdziesiątych i na początku lat osiemdziesiątych Antoni Czacharowski stał się obiektem zainteresowania Służby Bezpieczeństwa PRL (dalej: SB). W drodze szantażu, za pominięcie w formularzu paszportowym informacji o dalszej rodzinie w RFN, Służba Bezpieczeństwa dwukrotnie starała się zmusić go do współpracy. Po dokładnym przestudiowaniu akt zachowanych w Instytucie

⁶ W. Polak, Najtrudniejsze egzaminy. Niezależne Zrzeszenie Studentów Uniwersytetu Mikołaja Kopernika na tle wydarzeń w kraju i regionie (1980–1982), Toruń 2001, s. 55.

⁷ Tamże, s. 69 n.

⁸ Tenże, Czas ludzi niepokornych. Niezależny Samorządny Związek „Solidarność” i inne ugrupowania niezależne w Toruniu i Regionie Toruńskim (13 XII 1981 – 4 VI 1989), Toruń 2003, s. 282.

Pamięci Narodowej nie ulega dla mnie wątpliwości, iż Antoni Czacharowski wyszedł z tej ciężkiej próby zwycięsko⁹. SB oddelegowała w tym czasie do jego inwigilacji kilku tajnych współpracowników, poddała kontroli jego korespondencję krajową i zagraniczną, a także zamontowała podsłuch telefoniczny. W czasie rozmów, najpierw z por./kpt. Edwardem Duszą, a później por./kpt. Henrykiem Miszem¹⁰, A. Czacharowski bagatelizował wszelkie „wrogie” działania opozycji, z uznaniem wypowiadał się o toruńskich studentach i profesorach, pozytywnie oceniał bez wyjątku wszystkich historyków niemieckich współpracujących z polskimi historykami. Sam interweniował w SB w sprawie zatrudnienia na UMK skazanych czy internowanych działaczy. W październiku 1983 roku jako prorektor podjął starania, aby wybitnie uzdolniony absolwent matematyki, Mirosław Dembiński¹¹, wcześniej skazany za działalność opozycyjną, został zatrudniony na UMK. Na początku 1984 roku SB odkryła ku swojej konsternacji, że prorektor A. Czacharowski udzielił wydatnej pomocy Henryce Kowalskiej, nauczycielce V Liceum Ogólnokształcącego, internowanej działaczce „ekstremalnego skrzydła solidarności”.

W latach osiemdziesiątych działał też w Patriotycznym Ruchu Odrodzenia Narodowego, w którym przewodniczył jednej z komisji na szczeblu wojewódzkim oraz był członkiem Rady Krajowej.

Początki działalności naukowej Antoniego Czacharowskiego koncentrują się na dziejach Pomorza Gdańskiego i Nowej Marchii. Wśród wielu publikacji dotyczących tych zagadnień należy wymienić artykuł poświęcony dziejom ziemi łęborskiej i bytowskiej na przełomie XV/XVI wieku, opublikowanie nieznanego kopiariusza norbertanek z Żukowa, zawierającego wiele niepublikowanych dokumentów z XIV wieku, a także tekst o próbie inkorporacji tego domu zakonnego przez zakon krzyżacki. We wczesnym okresie twórczości A. Czacharowski przygotował bardzo ważną edycję niemieckojęzycznej *Księgi żołdu* z okresu wojny trzynastoletniej. Z młodzieńczych prac należy wymienić publikację dotyczącą okoliczności powrotu do Polski w XIV wieku Santoka i Drezdenka.

Wysokich umiejętności badawczych Antoniego Czacharowskiego dowodzi wymieniona już wyżej rozprawa habilitacyjna. Bardzo cenną rzeczą było wykorzystanie w tej publikacji zupełnie nieznanego polskiej literaturze kopiariusza nowomarchijskiego z XIV wieku, przechowywanego w Deutsches Zentralarchiv w Merseburgu. Dotarcie do niego pozwoliło A. Czacharowskiemu na napisanie na nowo dziejów

⁹ Por. Instytut Pamięci Narodowej, sygn. IPN BU 01221/11; IPN By 001/985 t. 1–4 oraz IPN By 00103/1198.

¹⁰ Henryk Misz, syn profesora polonistyki UMK, Henryka Misza (1924–1968), na przełomie lat sześćdziesiątych i siedemdziesiątych studiował historię na UMK. Jako oficer SB stał na czele specjalnej grupy funkcjonariuszy, która została oskarżona o porywanie i torturowanie działaczy solidarnościowego podziemia; w 1987 roku odbył pięciomiesięczne szkolenie w KGB w Moskwie – W. Polak, *Toruńskie wątki i echa sprawy księdza Jerzego Popiełuszki*, Biuletyn IPN, 2004, nr 10, <http://www.polska1918-89.pl/torunskie-watki-i-echa-sprawy-ksiedza-jerzego-popieluszki,5790.pdf> (dostęp: 3.10.2021) oraz Dane osoby z katalogu funkcjonariuszy aparatu bezpieczeństwa, Biuletyn Informacji Publicznej IPN, <https://katalog.bip.ipn.gov.pl/>.

¹¹ Dziś uznany reżyser filmowy, por. Mirosław Dembiński, film Polski.pl, [https://www.film Polski.pl](https://www.film Polski.pl/fp/index.php?osoba=1118986) (dostęp: 3.10.2021).

wielu rodów nowomarchijskich, a w tym zwłaszcza określenie uposażenia tamtejszego możnowładztwa i rycerstwa urzędniczego w XIV wieku. Badacz ten dokonał też wielu emendacji i rewizji chronologii licznych dokumentów wydanych przez Adolfa Riedla w *Codex diplomaticus Brandenburgensis*. Zbadanie stosunków polsko-pomorskich umożliwiło mu w wielu miejscach uzupełnienie i sprostowanie dotychczasowych ustaleń dotyczących polityki Kazimierza Wielkiego wobec Pomorza Zachodniego, a także zrewidowanie wiedzy na temat polityki dynastycznej polskiego władcy.

Tematyka ta, jak i wcześniejsza pomorska, przez lata były obecne w twórczości naukowej Antoniego Czacharowskiego. Jednak w dwa–trzy lata po opublikowaniu rozprawy habilitacyjnej (w 1968 roku) historyk ten dokonał zasadniczego zwrotu w swoich badaniach. Głównym przedmiotem zainteresowań stały się dzieje społeczne i gospodarcze miast średniowiecznych, głównie z terenu państwa krzyżackiego. Początkowo swoją uwagę skierował na niezwykle bogate źródła dotyczące średniowiecznego Torunia przechowywane w miejscowym archiwum. Doskonała znajomość języka niemieckiego, a także liczne wcześniejsze doświadczenia ze średniowiecznymi źródłami niemieckojęzycznymi pozwoliły mu poddać te źródła pogłębionej analizie. Największą jednak zasługą było opracowanie nowego kwestionariusza badawczego. Antoni Czacharowski był niewątpliwie pierwszym polskim badaczem, który zainicjował badania socjotopograficzne w Polsce. W 1973 roku opublikował artykuł o strukturze społecznej i różnicach majątkowych mieszczaństwa Starego Miasta Torunia, opierając się na wysokości powinności wojennych nałożonych przez Zakon w związku z wyprawą wojenną na Gotlandię z 1400 roku. Pod względem metodologicznym rozprawa ta nawiązywała jeszcze do klasycznych publikacji niemieckich i polskich poświęconych miastom hanzeatyckim. Prawdziwym przełomem był wygłoszony przez Antoniego Czacharowskiego na XI Powszechnym Zjeździe Historyków w Toruniu w 1974 roku referat o socjotopografii średniowiecznego Torunia. W wystąpieniu tym Czacharowski jako pierwszy badacz w Polsce, a po części też na świecie, przedstawił socjotopografię średniowiecznego miasta na przełomie XIV/XV wieku i na tej podstawie opracował model społeczno-przestrzenny średniowiecznej gminy miejskiej¹². Historyk oparł swoje ustalenia na niezwykle bogatych źródłach, a w tym głównie na niespotykanie obszernej księdze szosu Starego Miasta Torunia z 1394 roku¹³. Referat spotkał się z ogromnym zainteresowaniem i niewątpliwie przyczynił się do rozpoczęcia badań socjotopograficznych nad średniowiecznymi miastami w Polsce. Nie ulega wątpliwości, że polska historiografia w tym zakresie, właśnie dzięki inspiracji A. Czacharowskiego, ma największy dorobek w całej historiografii światowej. Duże części referatu zostały opublikowane w 1976 roku w angielskiej wersji językowej¹⁴.

¹² Pierwszą publikacją z tego zakresu był artykuł *Ze studiów nad strukturą społeczną mieszczaństwa toruńskiego na przełomie XIV/XV w.* (Acta Universitatis Nicolai Copernici. Historia 9, 1973, s. 89–98).

¹³ Wiele lat później książka ta została wydana przez znakomity zespół edytorski, w tym przez A. Czacharowskiego.

¹⁴ A. Czacharowski, *Sociotopography of Medieval and Late-Medieval Towns in the North-European Zone as Exemplified by Torun*, APH 34, 1976, s. 121–129.

W następnych latach problematyce socjotopograficznej, czy w ogóle ogólnomiejskiej, historyk poświęcił wiele swoich publikacji niemiecko- i anglojęzycznych. Było to pokłosiem licznych jego wystąpień na wielu sympozjach międzynarodowych¹⁵. W wielu tych pracach kierował swoją uwagę w stronę elit miast państwa zakonu krzyżackiego, a także starał się zbadać rolę bractw religijnych w Prusach. Na początku lat osiemdziesiątych XX wieku skupił swoją uwagę na problematyce prawa chełmińskiego, a zwłaszcza jego znaczeniu w życiu stanowym w państwie zakonu krzyżackiego¹⁶.

Jeszcze w końcu lat siedemdziesiątych podjął wspólnie z Jadwigą Chudziakową interdyscyplinarne badania nad początkami i dziejami klasztoru w Mogilnie; sporządził szereg opracowań dokumentacyjnych, a ukoronowaniem tych poszukiwań naukowych była wspólna publikacja z toruńską archeolożką: *Opactwo klasztoru w Mogilnie* (Warszawa 1977). W tym czasie powróciła w twórczości historiograficznej Antoniego Czacharowskiego problematyka dziejów politycznych rubieży Królestwa Polskiego; tym razem jednak skoncentrował się na początku XV wieku w związku z poszukiwaniem genezy wielkiej wojny z Zakonem (1409–1411). Szczególnie cenna była publikacja omawiająca wszelkie kontakty Władysława Jagiełły z zakonem krzyżackim od momentu pojawienia się Jagiełły na scenie politycznej, jeszcze przed objęciem przez niego tronu polskiego, aż do czasów wielkiej wojny¹⁷. A. Czacharowski jako historyk niezwykle biegły w języku środkowo-górno-niemieckim, którym posługiwała się kancelaria wielkich mistrzów, ustalił szereg ważnych faktów, pozwalających na nowo spojrzeć na stosunki litewsko-polsko-krzyżackie w okresie przed wybuchem wielkiej wojny; prace te napisane są z wielką skrupulatnością i budzą uznanie ze względu na erudycję i umiętność warsztatową.

W latach osiemdziesiątych XX wieku z inicjatywy Tadeusza Nawrońskiego rozpoczęto badania archeologiczne na Starym Mieście w Elblągu, których zakres i rezul-

¹⁵ A. Czacharowski, Die Führungsschicht in Thorn (Torun) am Anfang des 15. Jahrhunderts. Ihre politische und ökonomische Problematik, w: *Städtische Führungsgruppen und Gemeinde in der werdenen Neuzeit*, W. Ehbrecht (red.), Köln i in. 1980, s. 349–356; tenże, Die Bruderschaften der mittelalterlichen Städte in der gegenwärtigen polnischen Forschung, w: *Bürgerschaft und Kirche. 17. Arbeitstagung in Kempten 3.–5. November 1978*, J. Sydow, Sigmaringen 1980, s. 26–37; tenże, Die wirtschaftlichen, politischen und sozialen Probleme der Führungsschicht in den Städten des Deutsch-Ordenslandes am Anfang des 15. Jahrhunderts, *Wissenschaftliche Zeitschrift der Universität Greifswald* 30, 1981, s. 29–32; tenże, Toruń als Produktionszentrum um die Wende des 14. und 15. Jahrhunderts, *Studia Maritima* 3, 1981, s. 49–58; tenże, Forschungen über die sozialen Schichten in den Städten des deutschen Ordenslandes im 13. und 14. Jahrhundert, w: *Beiträge zum spätmittelalterlichen Städtewesen*, B. Diestelkamp (red.), Köln i in. 1982, s. 119–129.

¹⁶ A. Czacharowski, Das Kulmer Recht im politischen Leben des Deutsch-Ordenslandes, *Studia Historica Slavo-Germanica*, 13, 1984, s. 3–14; tenże, Prawo chełmińskie w życiu stanowym państwa krzyżackiego, w: *Niemcy – Polska w średniowieczu. Materiały z konferencji naukowej zorganizowanej przez Instytut Historii UAM w dniach 14–16 XI 1983 roku*, red. J. Strzelczyk, Poznań 1986, s. 275–281; tenże, Städte und Landesherrschaft im Ordensland Preußen während der Auseinandersetzungen um das Kulmer Recht, *Wissenschaftliche Zeitschrift der Universität Greifswald* 36, 1987, s. 104–107.

¹⁷ A. Czacharowski, Rola króla Władysława Jagiełły w pertraktacjach polsko-krzyżackich przed wielką wojną, *Acta Universitatis Nicolai Copernici. Nauki Humanistyczno-Społeczne. Historia* 24 (204), 1990, s. 51–71.

taty badawcze przeszły wszelkie oczekiwania; badania cieszyły się ogromnym zainteresowaniem uczonych zarówno polskich, jak i europejskich. A. Czacharowski, zdając sobie sprawę z wagi tego programu badawczego, włączył się – wraz z całą grupą uczniów – do jego realizacji w zakresie historycznym, a w tym również socjotopograficznym. Wyniki badań przeszły wszelkie oczekiwania i zostały szerzej ogłoszone po raz pierwszy na sesji naukowej w Gdańsku i Elblągu w 1986 roku, a opublikowane pod redakcją obydwu uczonych w 1992 roku¹⁸. Bardzo ważnym osiągnięciem badawczym była też powstała w tym nurcie na seminarium doktorskim znakomita rozprawa doktorska Romana Czai – *Socjotopografia miasta Elbląga w Średniowieczu* (Toruń 1992).

W ostatnich latach działalności naukowej Antoniego Czacharowskiego największym osiągnięciem było zainicjowanie i rozpoczęcie we współpracy z Międzynarodową Komisją Historii Miast serii „Atlasu historycznego Polski”. Był on inicjatorem tego wielkiego przedsięwzięcia i redaktorem pierwszych 11 zeszytów.

Zasiadał w redakcji licznych czasopism naukowych, m.in. „Zapisek Historycznych”; działał aktywnie w Polskim Towarzystwie Historycznym, a w ramach tej działalności w 1974 roku jako sekretarz współorganizował XI Powszechny Zjazd Historyków Polskich. Uczestniczył jako referent w niezliczonych konferencjach naukowych w wielu ośrodkach akademickich NRD, RFN, Czechosłowacji, Włoch, Rumunii, Holandii, Austrii, Bułgarii, ZSRR i Irlandii.

Był licznie nagradzany i odznaczany: w 1970 roku Złotą Odznaką UMK, w 1972 – Złotą Odznaką ZNP, w 1974 – Złotym Krzyżem Zasługi, w 1979 – Krzyżem Kawalerskim Odrodzenia Polski, a w 2004 roku – Krzyżem Oficerskim Orderu Odrodzenia Polski oraz wieloma medalami.

Od 1957 roku żonaty z Bronisławą z domu Staszak miał czworo dzieci: Wojciecha (ur. 1958), Pawła (ur. 1959), Grażynę (ur. 1961) i Ewę (ur. 1964).

W pierwszych latach XXI wieku ciężka choroba całkowicie uniemożliwiła Antoniemu Czacharowskiemu dalszą pracę naukową. Profesor zmarł 1 kwietnia 2015 roku.

Tomasz Jasiński

¹⁸ Materiały z międzynarodowej konferencji archeologicznej „Elbląg '86” [7–10.10.1986], red. A. Czacharowski, T. Nawroński, Gdańsk 1992.